

Делът на труда в БВП и доходното неравенство

Христо Мавров

The Labor Share of Income and Income Inequality

Hristo Mavrov

Abstract

The paper aims to explore the link between the labor share and income inequality. Ten of the most advanced market economies are being studied. OECD statistics are used as the information basis for the labor share. The income inequality is measured by the Gini index and the Frederic Solt database is used. It is found that in 80% of the countries surveyed the decrease in the labor share increases the income inequality. This relationship is most pronounced in the countries following the Anglo-Saxon liberal market model of development.

Keywords: Factor Shares, Labor Share, Functional Income Distribution, Personal Income Distribution, Income Inequality, Gini index

JEL Code: E250

Въведение

Стандартният курс по Икономикс на първите си страници поставя три основни икономически въпроса, пред които се изправя всяко общество, независимо от характера на икономическата си система. „Тези въпроси се отнасят до това какво и колко да се произвежда, как да се произвежда, и за кого да се произвежда в условията на неблагоприятна икономическа среда и невъзможност за задоволяване на всички обществени нужди“¹ Обект на научния ни интерес в тази статия, от гледна точка на съвременните реалности, е третата икономическа дилема – за кого да се произвежда, защото тя „..... засяга пряко разпределителните отношения в обществото, които освен икономическите си основи, имат и своите социални измерения“². Разпределението на дохода, оставено изцяло на действието на свободния пазарен механизъм, намира израз в пазарни доходи, които са силно поляризирани и са в основата на икономическото неравенство (в доходите и в богатството), което съпътства пазарните икономики на всички етапи от тяхното развитие. В последните години доходното неравенство и в развитите, и в развиващите се страни, с много малки изключения, се изостря значително³. Поради това проблемът за неравенството, неговата динамика, последици, фактори, които го пораждат, и политики за ограничаването му, са в обсега на научната общност в глобален мащаб и са включени в дневния ред на Световния икономически форум в Давос няколко последователни години⁴.

Очертаният по-горе интерес към доходното неравенство в научните публикации е насочен предимно към персоналното разпределение на дохода. В по-малка степен се изследва значението на факторното разпределение, разбирано като разпределението на общия доход между фактора труд и останалите фактори на производство - капитал, земя, предприемачество. Недостатъчно изследван остава и въпросът за влиянието на факторните дялове върху персоналното разпределение на дохода. След сериозен анализ на причините за нарастващото доходно неравенство в редица свои публикации Стиглиц стига до извода, че

¹ Младенова, З., Якимова, И., Мавров, Х., и др., Икономикс, „Наука и икономика“ ИУ-Варна, 2018, с.17

² Младенова, З., Якимова, И., Мавров, Х., и др., Икономикс, с.19

³ Мавров, Х. Доходно неравенство : глобални, регионални и национални измерения. // Икономиката в променяния се свят: национални, регионални и глобални измерения : Сб. докл. от междунар. науч. конф. : Т. 1. - Варна : Унив. изд. Наука и икономика, 2015, с. 292 - 300.

⁴ Мавров, Х., Връзката финансово развитие и доходно неравенство: данни от България, Известия на Съюза на учените - Варна. Сер. Икономически науки, Варна : Съюз на учените - Варна, 2017, 2, с.5

става наложително да се потърсят други основания, други определители на неравенството - „*Моделът и величината на изменение на дела на разходите за труд в националния доход е трудно да се обяснят с теория, която отчита единствено традиционните икономически фактори*“⁵. Под традиционни икономически фактори, Стиглиц визира доминиращата неокласическа теория, нейните маржинални основи и преди всичко теорията за пределната производителност на факторите на производство. **Основната цел на статията** е да изясни ролята на факторните дялове и по-специално да потърси връзката между дела на труда в brutния доход и доходното неравенство. Така и теоретичен, и в емпиричен план, основният научен въпрос, на който търсим отговор, е как делът на труда в brutния доход влияе върху доходното неравенство.

1. Някои теоретични аспекти за разпределението на дохода

В една поредица от 4 статии, посветени на персоналното разпределение на дохода Дж.Стиглиц посочва, че „*Основен въпрос на Икономикса е как обясняваме разпределението на доходите между факторите на производство и разпределението на доходите и богатството сред отделните индивиди*“⁶. С други думи, Стиглиц извежда като основен въпрос на икономическата теория функционалното и персоналното разпределение на дохода.

Проблемът за функционалното разпределение на дохода е колкото нов, толкова и стар. Един исторически преглед може да установи, че разпределението на доходите в обществото е съществена тема в произведенията на класици. За Давид Рикардо определянето на законите на това разпределение или „*естественото движение на рентата, печалбата и работната заплата*“ е „*главна задача на политическата икономия*“⁷. Въпросите за съотношението труд и капитал и за непрекъснато намаляващия дял на фактора труд са сърцевината на Марксовата теория за експлоатацията. Съвременният Икономикс (мейнстрийм) на основата на теорията за пределния продукт предоставя силни инструменти за позитивен анализ на процесите на функционално разпределение на дохода. Но за разлика от класиците, проблемите на разпределението, в.т.ч. на функционалното разпределение на дохода и най-вече на неговите резултати, остава на заден план. Един цитат на нобелов лауреат достатъчно красноречиво обяснява пренебрежението на привържениците на неокласицизма. Робърт Лукас, заявява през 2003 г., че „*От тенденциите, които вредят на здравия икономикс, като най-съблезнителна, и по мое мнение като най-отровна (б.а.), се откроява фокусирането върху въпросите, свързани с доходното разпределение*“⁸

Не само на теоретично ниво в неокласически публикации, но и в емпирични изследвания се затвърждава отказът от сериозно внимание към разпределението. В периода на 30-те и 40-те години в резултат на извършени емпирични изследвания икономистите приемат, че делът на труда и капитала в brutния продукт остават неизменни. Никълъс Калдор през 1961 нарича тази „константа“ на дела на труда и на капитала в дохода един от стилизираните факти на макроикономиката и съпътстващи икономическия растеж.⁹

В крайна сметка и маржинализма и тези „стилизирани факти“ водят до изоставяне извън теоретичния и дори емпиричния анализ на проблемите на разпределението през 70-те и 80-те години на 20 век.

През последните 20-25 г. емпиричните изследвания в тази област се засилват. Откриват се нови „стилизирани“ факти, различни от приеманите досега като неизменни, и

⁵ Stiglitz, J. The Price of Inequality. Penguin Books, 2013, p.82

⁶ Stiglitz, J., New Theoretical Perspectives on the Distribution of Income and Wealth Among Individuals. Part I. The Wealth Residual, NBER working paper 21189, 2015, p.2

⁷ Рикардо, Д., За принципите на политическата икономия и данъчното облагане, Рата, София, 2015, с.1

⁸ Lucas, R., The Industrial Revolution: Past and Future, 2003 Annual report Essay, , Federal Reserve Bank of Minneapolis, May 2004

⁹ Kaldor, N., Capital Accumulation and Economic Growth, in The Theory of Capital, Macmillan&Co LTD, 1961, pp. 177–222

които се нуждаят от обяснение. Дж.Стиглиц посочва 5 такива факти, като всички имат отношение към неравенството. Три от тях са¹⁰:

- нарастващото общо неравенство (доходно и в богатството);
- стагниране на средните работни заплати, независимо от нарастването на производителността на труда, и като резултат нараства дялът на дохода от капитал;
- независимо, че отношението на богатството (капиталът) към дохода нараства, възвръщаемостта на капитала не намалява.

На основата на тези тови факти интересът към разпределението на доходите се възражда през 90-те години и особено след глобалната криза от 2008 година. Акцентът се поставя преди всичко върху персоналното неравенство и в по-малка степен върху факторното разпределение на дохода. В условията на нарастващо персонално доходно неравенство, някои икономисти поставят въпроса за възможната връзка между спадащия дял на труда в брутният доход и персоналното доходно неравенство. Разбира се, единни мнения няма. За Т. Пикети механизмът на въздействие изглежда ясен. Според него, исторически, доходът от фактора капитал е по-неравномерно разпределен от дохода на фактора труд. При това условие, намаляването на дела на фактора труд в общия доход, насочва доходни потоци към сектора (на капитала), където има силно неравномерно разпределение и концентрация и това води до увеличаване на неравенството¹¹. Е. Бенгстон също потвърждава, че съществува значима връзка между дялът на дохода от капитал и доходното неравенство на основата на дългосрочни данни. Това означава, че подобна връзка има и между дела на труда и доходното неравенство, доколкото сумата от дяловете на факторните доходи е 1¹². На противоположното мнение е Линдерт¹³. Според него, функционалното разпределение на дохода е просто една тема от историята, занимаващи класиците от 19-век и няма никакво отношение към доходното неравенство. Разбира се има и не толкова крайни мнения. В свое емпирично изследване М. Франсис и К. Мулас-Гранадос стигат до извода, че дялът на труда в дохода не е най-важният фактор, водещ до засилващото се доходно неравенство през последните години¹⁴. Такъв фактор е структурата на трудовия доход и по-точно неговата дисперсия. Това е така, защото преобладаващата част от дохода на домакинствата е доходът от труда. Именно различията в дохода от труд, т.е. неравенството в работните заплати, стават значителни в последните три десетилетия. Неравенството в работните заплати най-често се обяснява с финансовата глобализация, намаляващата роля на държавата и профсъюзите.

2. Тенденции в изменението на дела на труда

Производството на всеки продукт изисква някаква комбинация от факторите труд и капитал. В резултат на участието си в производствения процес, собствениците на тези фактори получават възвръщаемост, която в рамките на цялата икономика се изразява чрез дела на труда в общия доход (дял на труда) и дела на капитала в общия доход (дял на капитала)¹⁵. Дялът на труда е важен макроикономически показател, защото е свързан с редица други макроикономически процеси и променливи – разпределението на доходите, доходното неравенство, съвкупното търсене и неговата структура, човешкия капитал и

¹⁰ Stiglitz, J., New Theoretical Perspectives on the Distribution of Income and Wealth Among Individuals. Part I. The Wealth Residual, NBER working paper 21189, 2015, p.

¹¹ Piketty, T., Capital in the Twenty-First Century, Harvard University Press, 2014, ch.7

¹² Bengtsson, E., Capital shares and income inequality: Evidence from the long run, EHES working papers in economic history, №92, 2016

¹³ Lindert, P. H., Making the most of capital in the 21-st century, NBER Working Paper 20232, 2014

¹⁴ Francese, M., Carlos Mulás-Granados. Functional Income Distribution and Its Role in Explaining Inequality. 2015. International Monetary Fund, WP/15/244, p.19

¹⁵ В дела на капитала в общия доход се отнася възвръщаемостта от всички нетрудови фактори на производство – капитал, земя, предприемачество.

неговото развитие. Най-общо на концептуално ниво делът на труда в brutния доход се изчислява като отношение на всички доходи от труд в икономиката (числител) към доходите от всички фактори на производство (знаменател). При практическото изчисляване обаче възникват проблеми и с числителя и със знаменателя на формулата – например, как да се отчитат доходите на самонаетите, каква форма на общ доход да се използва брутен вътрешен продукт или брутна добавена стойност и др.¹⁶. В статистиката на ОИСР¹⁷ се използва показателят реални разходи на единица продукция (RULC). По своята същност и начин на изчисление този показател измерва темпа на растеж на реалните работни компенсации по отношение на производителността на труда. На практика това е отношението между реалното заплащане на всеки работник и стойността, която той създава в процеса на производствената дейност. С други думи това е мярка на дела на доходите от фактора труд в общия доход в икономиката. Темпът на растеж на реалните трудови разходи на единица продукция дава представа за динамиката на участието на фактора труд в създадения продукт. В тази статия при изясняване на тенденциите в най-развитите страни ще използваме статистиката на ОИСР.

Тенденцията на спад на дела на труда в развитите пазарни икономики Франция, Германия, Италия, Австрия, Великобритания, Австралия и Япония е ясно изразена след 1975 година, а в Канада, САЩ и Корея трендът е отрицателен още от 1970 г. (виж. табл.1).

Таблица 1. Динамика на дела на труда в 10 най-развити страни

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2012	изменение 1970(1975)- 2012
Франция	0.78	0.80	0.80	0.77	0.70	0.69	0.68	0.68	0.69	0.69	-11.33
Германия	0.73	0.76	0.76	0.72	0.70	0.72	0.72	0.68	0.68	0.69	-7.50
Италия	0.80	0.83	0.79	0.79	0.76	0.70	0.66	0.67	0.69	0.69	-14.04
Австрия	0.80	0.98	0.95	0.91	0.79	0.73	0.71	0.67	0.67	0.67	-30.19
Великобритания	0.71	0.75	0.70	0.68	0.71	0.67	0.69	0.68	0.70	0.70	-4.44
Канада	0.68	0.67	0.63	0.63	0.65	0.63	0.61	0.60	-7.78
САЩ	0.69	0.68	0.70	0.68	0.68	0.67	0.68	0.65	0.64	..	-5.67
Австралия	0.69	0.72	0.67	0.64	0.63	0.62	0.61	0.58	0.55	..	-16.44
Япония	0.65	0.76	0.73	0.69	0.65	0.66	0.65	0.61	0.59	..	-16.84
Корея	0.96	0.87	0.94	0.83	0.83	0.83	0.77	0.77	0.71	0.72	-23.98

Източник: по данни от OECD и собствени изчисления

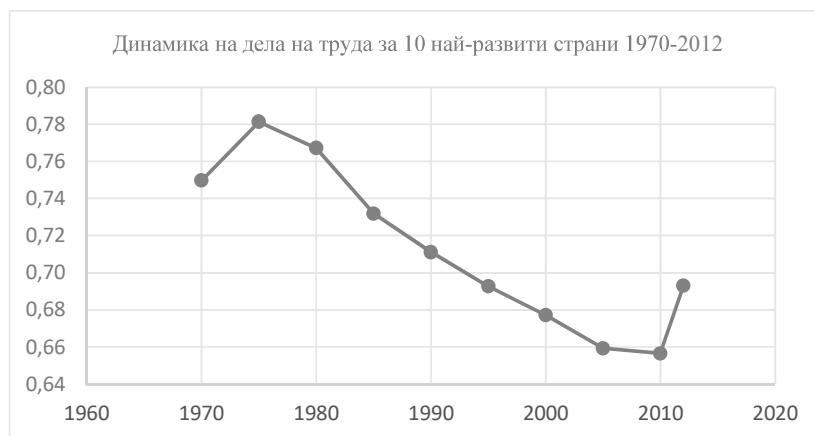
На фигура 2 е представена динамиката на дела на труда общо за 10-те най-развити страни от ОИСР, като се използва средно аритметична стойност на показателя.

Графиката ясно очертава намаляващата тенденция от 1975 г. до 2010 г. Липсата на данни след 2012 г. в ОИСР не позволява да се прецени дали през 2010 г. е достигната най-ниската средна стойност и дали трендът се е обърнал от намаляващ в повишаващ.

За този период най-голямо е изменението в Австрия и Корея – съответно 30 и 24 процентни пункта, а най-малко във Великобритания - 4,4 процентни пункта (виж фиг.2). Не е безинтересно да се проследи изменението на този показател за Франция, за която в ОИСР има данни още от 1950 г. През тази година делът на труда в brutния доход е почти 86% и до 2012 г. намалява с цели 18 процентни пункта, на трето място сред 10-те най-развити страни.

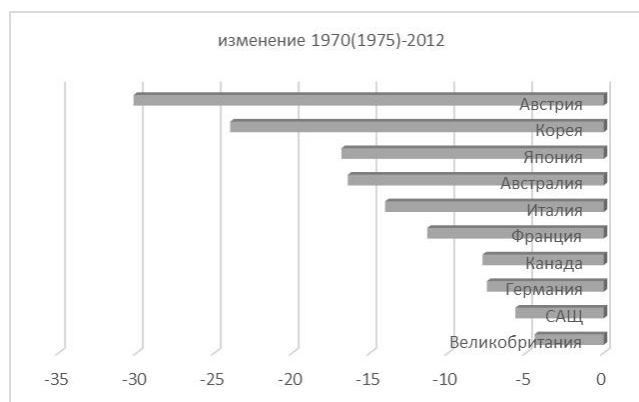
¹⁶ виж по-подробно Мавров, Х., Делът на труда в brutния доход: основни тенденции (България сравнена с други страни). Известия на съюза на учените – Варна, серия „Икономически науки”, 2015, с.24-25

¹⁷OECD.Stat. <http://stats.oecd.org/Index.aspx?queryname=345&querytype=view>

Източник: собствени изчисления по данни от OECD

Фигура 1. Динамика на дела на доходите от труд за 10 най-развити страни от ОИСР, 1970-2012

Източник: собствени изчисления по данни от OECD

Фигура 2. Изменение на дела на труда в брутния доход 1970-2012

За групата на най-развитите страни от ОИСР могат да се направят следните изводи:

1. Макар и тръгвайки от различно ниво в началото на периода, вариращо от 0,98 в Австрия до 0,67 в Канада, то намаляване на дела на труда е характерна дългосрочна тенденция за всички развити страни. Спадът започва през 1975 г., а в някои страни още пред 1970 г. и продължава повече от 40 години;

2. Наблюдава се силна синхронност в динамиката на дела на труда;

3. Най-силно е изразена тази тенденция в Австрия, Корея и Франция – спад съответно с 30, 24 и 18 процентни пункта;

4. В края на периода, 2012 г., най-висок дял има в Корея - 72%, а най-нисък - Австралия – 55%, Япония – 59% и САЩ от 64%.

3. Емпиричен анализ на връзката дял на труда и доходно неравенство

Тенденциите за нарастване на доходното неравенство са изложени в редица публикации¹⁸, в т.ч и от автора¹⁹ и тук няма да бъдат представени отделно. За емпирична

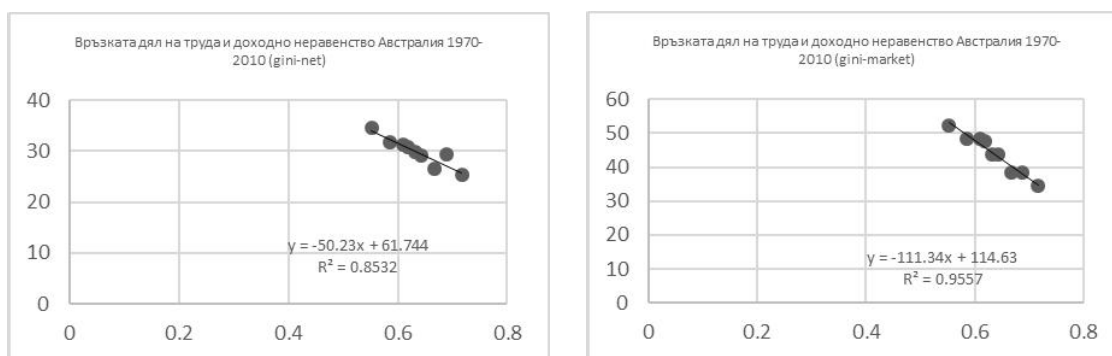
¹⁸ Dabla-Norris, E., K. Kochhar, N. Suphaphiphat, F.Ricka, E. Tsounta, Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective, IMF, 2015, pp. 9-13

¹⁹ Мавров, Х. Доходно неравенство: глобални, регионални и национални измерения. // Икономиката в променяния се свят: национални, регионални и глобални измерения: Сб. докл. от междунар. науч. конф., Т. 1., Варна, Изд. „Наука и икономика“, 2015;

проверка на взаимовръзка между делът на труда в общия доход и доходното неравенство се използват данни както следва:

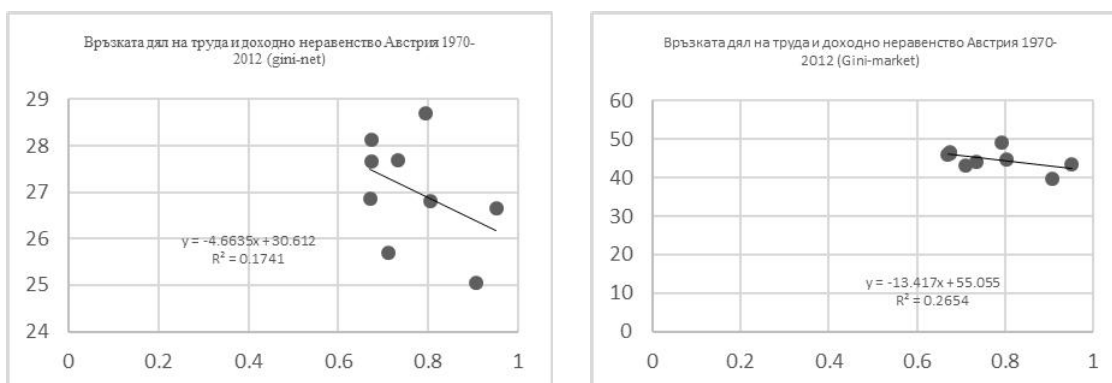
- за дела на труда, използваните вече данни от статистиката на ОИСР. Последните данни тук са до 2012 г. и това лимитира горната граница на периода;
- за доходното неравенство от базата данни на Ф.Солт, която съдържа информация за периода 1970-2012 г. за коефициента Джини в две разновидности-за пазарния доход и за чистия доход. В по-новата версия 5 на Солт, информацията за чистия доход е до 2015 г., но пък отсъства такава за пазарния доход.

Анализираният период е от 1970 до 2012 г. Данните за САЩ и Корея са до 2010 г. Периодът е разделен на подпериоди от по 5 години и се вземат стойностите в края на периода. На основата на еднофакторни регресионни модели се установява, че страната, в която зависимостта между дела на труда и доходното неравенство, измерено чрез коефициента Джини, е най-силна е Австралия. С най-слаба зависимост от изследваните най-развити страни е Австрия. Скетър диаграмите са представени на фиг.3 за Австралия и на фиг.4. за Австрия, като графиките отляво отразяват връзката при коефициент Джини, изчислен за чистия доход, а тази отдясно включва пазарния доход

Източник: собствени изчисления по данни от OECD и базата данни на Ф.Солт

Фигура 3. Връзката дял на труда и доходно неравенство в Австралия за чист доход (лява графика) и пазарен доход (дясна графика)

Източник: собствени изчисления по данни от OECD и базата данни на Ф.Солт

Фигура 4. Връзката дял на труда и доходно неравенство в Австрия за чист доход (лява графика) и пазарен доход (дясна графика)

От изследваните 10 страни, за 8 се установява отрицателна зависимост между делът на труда и доходното неравенство. За две страни – Франция и Корея тези зависимости се оказват положителни. Обобщение на силата на зависимостите за десетте страни е направено

в таблица 2.

Таблица 2. Връзката дял на труда и доходно неравенство за 10 страни от ОИСР

	Коефициент на корелация		зависимост
	Джини чист доход	Джини пазарен доход	
Австралия	0,92	0,97	отрицателна
САЩ	0,81	0,83	отрицателна
Италия	0,59	0,92	отрицателна
Германия	0,51	0,92	отрицателна
Япония	0,72	0,62	отрицателна
Великобритания	0,54	0,67	отрицателна
Канада	0,53	0,71	отрицателна
Австрия	0,41	0,51	отрицателна
Франция	0,73	0,36	положителна
Корея	0,14	0,63	положителна

Източник: собствени изчисления на автора

Могат да се направят няколко извода от представените в таблица 2 коефициенти на корелация.

1. В преобладаващата част от изследваните страни връзката между дела на труда и доходното неравенство е отрицателна. Това означава, че намаляването на дела на труда в Австралия, САЩ, Италия, Германия, Великобритания, Канада и Австрия е довело до увеличаване на неравенството.
2. Съвсем закономерно, корелационните коефициенти за изследваната зависимост с включен коефициент на Джини за пазарния доход са по-високи отколкото при чистия доход за всички страни с отрицателна зависимост. За тези страни е безспорно, че пазарното разпределение на дохода е по-неравномерно. За Австралия, Италия, Германия и САЩ коефициентът на корелация е изключително висок и надминаващ 0,9.
3. Във Франция и Република Корея се очертават положителни зависимости. Това означава, че намаляването на дела на труда е съпроводено и с намаляване на доходното неравенство. Това се отнася и за пазарния и за чистия доход. Специфичното проявление на тази връзка трябва да се търси в особеностите на социалните им системи.

Заклучение

Намаляването на дела на труда в брутният доход е ясно изразена тенденция за развитите пазарни икономики. Дълги години този процес не предизвиква вниманието на научната общност поради доминацията на неокласическата доктрина в макроикономическата наука. Повишаващото се доходно неравенство в редица страни по света насочва вниманието на научната общност и към проблемите на факторното разпределение на доходите. Има сериозно основание да се твърди, че сложилите се механизми на разпределение са в основата възникналите големи кризи през последните години. Това изисква разработването на макроикономически модели, включващи и системата на разпределението. Настоящото изследване има по-скромни претенции – да потърси отговор на въпроса дали разпределението на дохода по фактори на производство има отношение към персоналното неравенство в доходите. В направеното изследване това бе потвърдено за 80% от най-развитите пазарни икономики. Разгледаната зависимост е най-силно проявена в страните,

следващи англосаксонския либерален пазарен модел. Бъдещите проучвания трябва да се насочат и към изследване на страни с по-ниска степен на икономическо развитие.

Използвана литература

1. Мавров, Х. Доходно неравенство: глобални, регионални и национални измерения. // Икономиката в променящия се свят: национални, регионални и глобални измерения: Сб. докл. от междунар. науч. конф., Т. 1., Варна, Изд. „Наука и икономика“, 2015
2. Мавров, Х., Връзката финансово развитие и доходно неравенство: данни от България, Известия на Съюза на учените - Варна. Сер. Икономически науки, Варна: Съюз на учените - Варна, 2017, 2
3. Мавров, Х., Делът на труда в брутният доход: основни тенденции (България сравнена с други страни). Известия на съюза на учените – Варна, серия „Икономически науки“, 2015
4. Мавров, Х., Трудови разходи и конкурентоспособност в България и другите страни от Централна и Източна Европа (ефектите на глобалната криза 2007). Известия на съюза на учените – Варна. серия „Икономически науки“, 2013.
5. Младенова, З., Якимова, И., Мавров, Х., и др., Икономикс, Изд. „Наука и икономика“ ИУ-Варна, 2018.
6. Рикордо, Д., За принципите на политическата икономия и данъчното облагане, Рата, София, 2015
7. Dabla-Norris, E., K. Kochhar, N. Suphaphiphat, F.Ricka, E. Tsounta, Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective, IMF, 2015.
<<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>>
8. Francese, M., C. Mulas-Granados, Functional Income Distribution and Its Role in Explaining Inequality, International Monetary Fund, WP/15/244, 2015.
<<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15244.pdf>>
9. Kaldor, N., Capital Accumulation and Economic Growth, in The Theory of Capital, Macmillan&Co LTD, 1961, pp. 177–222.
<http://www.fep.up.pt/docentes/joao/material/macro2/Kaldor_1961.pdf>
10. Lindert, P. H., Making the most of capital in the 21-st century, NBER Working Paper 20232, June 2014 <<http://www.nber.org/papers/w20232>>
11. Lucas, R., The Industrial Revolution: Past and Future, 2003 Annual report Essay, May 2004 issue, Federal Reserve Bank of Minneapolis, < <http://www.minneapolisfed.org/publications>>
12. Stiglitz, J., The Price of Inequality, Penguin Books, 2013.
13. Stiglitz, J., New Theoretical Perspectives on the Distribution of Income and Wealth Among Individuals. Part I. The Wealth Residual, NBER working paper 21189, 2015, <<http://www.nber.org/papers/w21189>>
14. OECD, 2018, <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?queryname=345&querytype=view>>

За контакти

доц. д-р Христо Делчев Мавров
Икономически университет – Варна
mavrov_h@ue-varna.bg